

УДК 343.977

ЛИСЕЮК А.М.
ГЕЙМАЛ М.В.

ПРОБЛЕМИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

У статті розглянуто деякі проблемні питання щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. Проаналізовано положення найбільш вдалих законопроектів щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. Акцентовано увагу на найбільш дискусійних моментах наявних законопроектів, покликаних врегулювати приватну детективну діяльність на законодавчому рівні. Сформульовано пропозиції щодо законодавчого забезпечення такої діяльності в перспективі.

Ключові слова: *приватна детективна діяльність, правове регулювання, приватний детектив, законопроект, проблеми.*

В статье рассмотрены некоторые проблемные вопросы легализации частной детективной деятельности в Украине.

Проанализированы положения наиболее удачных законопроектов относительно легализации частной детективной деятельности в Украине. Акцентируется внимание на наиболее дискуссионных моментах существующих законопроектов, призванных урегулировать частную детективную деятельность на законодательном уровне. Сформулированы предложения по законодательному обеспечению такой деятельности в перспективе.

Ключевые слова: *частная детективная деятельность, правовое регулирование, частный детектив, законопроект, проблемы.*

The article deals with some problematic issues concerning the legalization of private detective activity in Ukraine.

The article analyzes the provisions of the most successful bills concerning legalization of private detective activity in Ukraine. The emphasis is placed on the most debatable points of existing draft laws designed to regulate private detective activity at the legislative level. Proposals on legislative provision of such activity in the future are formulated.

Key words: *private detective activity, legal regulation, private detective, draft law, problems.*

Вступ. Процес становлення та розвитку України як правової, демократичної та соціальної держави завжди супроводжувався низкою змін та перетворень, що відбувалися в тій чи іншій сфері. Органи внутрішніх справ не стали винятком і також реформовані. Однак великих «потрясінь» чи кардинальних змін не спостерігається за останні роки незалежності України.

Проте розпочатий ще 2014 р. процес цілковитої трансформації та перезавантаження всієї політичної системи суттєво вплинув на правоохоронні органи України. Сьогодні цей процес є найбільш значущим, кардинальним і потребує певного часу для його успішного завершення. За таких умов, коли рівень довіри населення до правоохоронних органів суттєво знизився, а Національна поліція України проходить складний етап становлення й адаптації, низка повноважень, прав та обов'язків, які покладалися на правоохоронні органи, тимчасово залишилися без належного контролю. Отже, особи, які потребували допомоги, змушені були звернутися до послуг приватних детективних структур. Саме тому актуальним є питання можливості отримання якісних, законодавчо врегульованих детективних послуг. Адже в Україні сьогодні приватна детективна

© ЛИСЕЮК А.М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності (Національний університет державної фіскальної служби України)

© ГЕЙМАЛ М.В. – магістрант (Національний університет державної фіскальної служби України)

діяльність поки що законодавчо не врегульована, на відміну від більшості країн світу, де такий вид діяльності визнаний на державному рівні і є явищем звичайним, усталеним й достатньо унормованим національним законодавством.

Беручи до уваги досвід інших країн щодо протидії злочинності та забезпечення правопорядку, ми можемо спостерігати тенденції, пов'язані з усе більшою орієнтацією не тільки на традиційні поліцейські органи, але й на приватні правоохоронні організації (бізнес, служби, установи) [1, с. 249].

Так, в Англії, наприклад, чисельність персоналу приватних охоронних і детективних фірм удвічі перевищує кількість співробітників поліції. У Сполучених Штатах Америки приватні служби безпеки мають бюджет, який на 50% перевищує бюджет усіх органів поліції країни разом узятих, і налічують понад 1,1 млн співробітників. У Ізраїлі (з населенням трохи більше 5 млн осіб) функціонує понад дві тисячі детективних і охоронних компаній, що є досить високим показником [1, с. 31]. Беручи до уваги вищезазначену інформацію, можна побачити тенденцію стрімкого розвитку детективної діяльності.

Саме тому легалізація цього виду діяльності в Україні дозволить збільшити можливості громадян України та їх об'єднань щодо захисту своїх законних прав та інтересів, збільшити надходження до бюджету завдяки сплаті податків суб'єктами приватної детективної (розшукової) діяльності, а також може сприяти поліпшенню криміногенної ситуації. Окрім того, ухвалення Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» сприятиме поліпшенню міжнародного іміджу України як країни, в якій створені всі необхідні умови для реального захисту громадянами своїх прав, свобод і законних інтересів.

Значну увагу питанням приватної детективної діяльності приділили такі науковці, як: В. Бобрик, О. Пунда, І. Риженко, О. Чердиченко, В. Черков, С. Юрко. Проте в їхніх працях досліджено лише загальні аспекти даної тематики, проаналізовано окремі законопроекти. Тому зазначене коло питань потребує подальшого дослідження, що і зумовлює актуальність даної теми.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити проблемні питання легалізації приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні, сформулювати пропозиції щодо правового регулювання даного виду діяльності. Наявні на цей час в Україні законопроекти щодо питань правового регулювання приватної детективної (розшукової) діяльності стануть саме тим інструментом, який забезпечить досягнення визначеної нами мети.

Результати дослідження. Щоби зрозуміти процес появи потреби в запровадженні інституту приватної детективної (розшукової) діяльності, варто звернутися до наявних законопроектів. На даний час розроблено низку законопроектів, метою яких є законодавче врегулювання приватної детективної (розшукової) діяльності як комплексу недержавних заходів, спрямованих на вдосконалення механізму забезпечення конституційних прав і свобод людини, захисту законних прав та інтересів юридичних осіб. Зокрема, проекти законів України «Про приватну детективну діяльність» (автор – народний депутат Ю. Кармазін) від 5 квітня 2000 р. № 5237, «Про приватну детективну діяльність» (автори – народні депутати В. Кафарський, О. Бандурка та В. Мойсик) від 7 квітня 2004 р. № 5380, «Про приватну детективну діяльність» (автори – народні депутати Ю. Кармазін, В. Онопенко та М. Онішук) від 1 липня 2004 р. № 5380–1, «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (автор – народний депутат В. Мойсик) від 12 квітня 2010 р. № 6288, «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (автори – народні депутати В. Швець, В. Малишев) від 13 грудня 2012 р. № 1093, «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (автори – народні депутати М. Паламарчук, А. Кожем'якін, О. Продан, А. Тетерук) від 28 грудня 2015 р. № 3726.

Якщо проаналізувати вищезазначений перелік законопроектів, можна дійти висновку, що з моменту появи першої законодавчої ініціативи минуло більше 15 років, проте жоден із цих законопроектів не ухвалено. Хоча фактично приватною детективною діяльністю досить активно займаються не тільки фізичні особи, а й юридичні. Отже, цілком очевидно, що запровадження й функціонування приватної детективної діяльності повинно бути врегульовано національним законодавством.

Під час дослідження проблемних питань легалізації приватної детективної діяльності необхідно передусім дати оцінку поняттю даної діяльності та визначитися з вимогами до суб'єктів такої діяльності, зважаючи на неоднозначність закріплення даних дефініцій у законопроектах.

Наприклад, згідно із проектом закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 13 грудня 2012 р. № 1093, приватна детективна діяльність визначена так: «Приватна детективна (розшукова) діяльність – це дозволена органами внутрішніх справ діяльність

приватних детективів або приватних детективних підприємств, їх об'єднань та філій, з надання замовникам (фізичним і юридичним особам) на платній договірній основі детективних послуг із метою захисту їхніх законних прав та інтересів. Слід звернути увагу, що приватна детективна (розшукова) діяльність є за своєю сутністю підприємницькою діяльністю» [4].

У проекті закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 28 грудня 2015 р. № 3726 зазначено, що «приватна детективна (розшукова) діяльність – дозволена органами Національної поліції України незалежна професійна діяльність приватних детективів або приватних детективних підприємств (агентств) щодо надання клієнтам на платній договірній основі детективних послуг із метою захисту їхніх законних прав та інтересів на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом» [5]. Але водночас у ст. 5 даного проекту визначено, що приватний детектив може займатися приватною детективною (розшуковою) діяльністю як самозайнята особа (тобто проводити незалежну професійну діяльність) або як фізична особа-підприємець. Отже, можна дійти висновку, що в даному проекті недостатньо чітко визначено сутність приватної детективної діяльності, оскільки, з одного боку, вона вважається діяльністю самозайнятих осіб, а з іншого – підприємницькою.

На нашу думку, доцільним було б дати таке визначення приватної детективної (розшукової) діяльності: приватна детективна (розшукова) діяльність – передбачена цим Законом та дозволена органами Національної поліції України підприємницька діяльність приватних детективів або приватних детективних підприємств (агентств) щодо надання клієнтам на платній договірній основі детективних послуг із метою захисту їхніх законних прав та інтересів. Що стосується вимог до осіб, які мають намір займатися приватною детективною (розшуковою) діяльністю, то, на нашу думку, жодний із законопроектів не відображає їх досить повно. Вважаємо, що перелік таких вимог потребує уточнення та доповнення, оскільки:

– по-перше, у більшості законопроектів не встановлений віковий ценз для осіб, які бажають займатися приватною детективною (розшуковою) діяльністю. Вважаємо, що він має становити не менш ніж 22 роки. Це можна аргументувати так: саме в цьому віці особа отримує диплом про вищу освіту, що є обов'язковим, щоби займатися даним видом діяльності;

– по-друге, згідно зі ст. 5 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556–VII [3], встановлені такі рівні вищої освіти: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень. У всіх запропонованих проектах відповідна стаття не вказує на рівень вищої освіти, який повинен бути у приватного детектива;

– по-третє, наявність у статтях законопроектів альтернативних умов, наприклад: «пройшов спеціальну підготовку з метою здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності чи має стаж роботи в оперативних підрозділах або органах досудового розслідування не менше трьох років». Як результат, наявність стажу роботи у відповідних підрозділах звільняє особу від спеціальної підготовки.

Однак, на наш погляд, спеціальна підготовка повинна бути в усіх осіб, що мають намір займатися приватною детективною (розшуковою) діяльністю, не виключаємо варіанта, що дана підготовка може проводитися за різними програмами, залежно від досвіду роботи.

Пропонуємо норму відповідної статті проекту закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» сформулювати так: «приватним детективом може бути громадянин України, який досяг віку 22 років, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту не нижче бакалаврського рівня, пройшов спеціальну підготовку для здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності та отримав у встановленому порядку свідоцтво про право на заняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю».

Окремої уваги потребують положення законопроектів щодо порядку підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб, які здійснюють приватну детективну (розшукову) діяльність. Так, наприклад, викликає сумніви доречність закріплення в ст. 16 проекту закону України «Про детективну діяльність» від 1 липня 2004 р. № 5380–1 [6], у ст. 20 проекту закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 12 квітня 2010 р. № 6288 [7], у ст. 20 проекту закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 13 грудня 2012 р. № 1093 [4], у ст. 17 проекту закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 28 грудня 2015 р. № 3726 [5] норми щодо можливості підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації осіб, що здійснюють детективну діяльність, недержавними закладами освіти, оскільки такі заклади не можуть надати освітні послуги в повному обсязі за напрямками детективної діяльності. Вони не мають відповідного технічного оснащення (тири, спецтехніка)

та педагогічного забезпечення (інструктори з тактики, вогневої підготовки, спеціальної фізичної підготовки тощо). Отже, маємо ще одну пропозицію. Міністерству внутрішніх справ України доречно визначити вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, які входять до його сфери управління та будуть відповідати за цей напрям роботи.

Також вважаємо, що приватна детективна (розшукова) діяльність повинна бути ліцензованою, оскільки така діяльність пов'язана із здійсненням заходів, які можуть стосуватися приватного життя людини, інтересів юридичної особи, комерційної та банківської таємниці, отже, потребує особливого регулювання та контролю.

У результаті аналізу закордонного досвіду законодавчого регулювання приватної детективної діяльності можна дійти висновку, що в більшості країн світу така діяльність має відповідне ліцензування. Так, у Сполучених Штатах Америки, у більшості штатів (40 із 50) для виконання детективних функцій необхідна спеціальна ліцензія, яка видається владою даного штату, за наявності такої ліцензії детектив має право займатися охоронно-пошуковою діяльністю (залежно від класу ліцензії) тільки на території того штату, де він отримав дану ліцензію [1, с. 250].

Ще одним дискусійним положенням законопроектів є те, що закріплює права й обов'язки суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності. Зокрема, ми вважаємо, що до переліку прав приватного детектива доцільно додати право на проведення усного опитування громадян та посадових осіб (за їхньою згодою). Крім того, деякі із закріплених у законопроектах прав суб'єктів такої діяльності за чинним законодавством збігаються з функціями правоохоронних органів, що ставить під сумнів правомірність таких дій суб'єктами приватної детективної (розшукової) діяльності, оскільки, відповідно до чинного законодавства, можливість отримання інформації, що охороняється законом, про фізичну особу без її згоди, про її особисте та сімейне життя також, мають тільки правоохоронні органи.

Чинне законодавство обмежує втручання в особисте життя громадян.

Так, у ст. 32 Конституції України визначено: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [2]. Щоби приватна детективна діяльність узгоджувалася з недоторканністю приватного і сімейного життя, вона має підлягати належній правовій регламентації. Тому вважаємо за необхідне акцентувати увагу на обов'язковості законодавчого закріплення таких норм:

- по-перше, перелік детективних прав має бути вичерпним (більшість законопроектів містять невичерпний перелік прав приватного детектива);
- по-друге, окремі дії суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності повинні проводитися суто за згодою фізичних та юридичних осіб;
- по-третє, потребує чіткої регламентації порядок проведення внутрішнього огляду суб'єктами приватної детективної (розшукової) діяльності споруд, приміщень, інших об'єктів;
- і нарешті, необхідне визначення порядку та вимог щодо змісту, оформлення, строків розгляду письмового звернення приватного детектива (приватного детективного агентства) до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб.

Зрозуміло, що, окрім законодавчо закріплених прав, повинні бути чітко регламентовані обов'язки суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності. Проаналізувавши вищезазначені законопроекти, ми дійшли висновку, що всі вони потребують доопрацювання й уточнень. Так, наприклад, серед обов'язків суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності, на нашу думку, варто передбачити обов'язок «повідомляти уповноважені правоохоронні органи про всі виявлені (одержані) суб'єктом приватної детективної (розшукової) діяльності докази вчинення злочинів, на відповідну вимогу передавати їх у розпорядження правоохоронних органів».

Варто зазначити, що проекти законів України «Про приватну детективну діяльність» від 7 квітня 2004 р. № 5380 [6] і «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 13 грудня 2012 р. № 1093 [4] взагалі не містять окремої статті щодо обов'язків суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності.

У свою чергу, вбачається доречним проаналізувати перелік обмежень та заборон, які містять розглянуті законопроекти. Так, деякі законопроекти містять достатньо об'ємний перелік заборон, окремі з яких, на нашу думку, є зайвими. Наприклад, у ст. 18 проекту закону України «Про приватну детективну діяльність» від 5 квітня 2000 р. № 5237 [9], ст. 10 проекту закону України «Про приватну детективну діяльність» від 1 липня 2004 р. № 5380–1 [5], ст. 21 проекту закону

України «Про приватну детективну діяльність» від 7 квітня 2004 р. № 5380 [6] передбачено таку заборону, як здійснення кіно- і фотозйомки, відео- та аудіозапису в службових та інших приміщеннях без згоди власників цих приміщень або уповноважених ними осіб. Водночас здійснення таких дій прямо заборонено чинним законодавством, зокрема Цивільним кодексом України. Хоча в усіх інших законопроектах міститься достатньо обмежений перелік заборон для суб'єктів приватної детективної діяльності. Так, приватним детективам під час здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності забороняється:

1) приховувати від правоохоронних органів факти скоєних злочинів (кримінальних правопорушень) чи злочинів, які готуються, що стали відомими в процесі здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності;

2) видавати себе за суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, співробітників правоохоронних органів, представників інших державних органів;

3) збирати відомості, що пов'язані з особистим життям, з політичними та релігійними переконанням окремих осіб (без надання на це письмової згоди такої особи);

4) передавати своє свідоцтво або посвідчення для використання іншим особам.

Саме тому вважаємо за необхідне доповнити даний перелік такими пунктами, як: заборона щодо фальсифікації інформації та/або введення в оману клієнта; заборона здійснювати дії, які погрожують життю, здоров'ю, честі, гідності та майну громадян; заборона розголошувати інформацію, що була зібрана в процесі договірних зобов'язань щодо відомостей про клієнта, зокрема відомостей, що стосуються питань забезпечення життя чи здоров'я громадян, використовуючи їх не на користь інтересів клієнта або в інтересах третіх осіб.

Варто зазначити наявність інших недоліків у розглянутих законопроектах (наприклад, деякі положення законопроектів дублюють одне одного, потребують змістовного доопрацювання або не узгоджуються з іншими законодавчими актами).

Висновки. Отже, можна стверджувати, що запропоновані на цей час законопроекти потребують суттєвих доопрацювань, оскільки неповною мірою та нечітко регулюють питання приватної детективної (розшукової) діяльності. Ми проаналізували та дослідили найбільш очевидні проблемні питання легалізації приватної детективної діяльності в Україні, запропонували шляхи вирішення цих проблем, але в межах однієї статті неможливо охопити всі аспекти досліджуваного питання, тому надалі є потреба продовжувати вивчення й аналіз цієї тематики.

Список використаних джерел:

1. Черков В., Попов П. Приватна детективна діяльність в розвинутих країнах світу. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2010. № 2. С. 248–259.
2. Конституція України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про вищу освіту: Закон України № 1556–VII від 1 липня 2014 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page3>.
4. Про приватну детективну (розшукову) діяльність: проект Закону України № 1093 від 13 грудня 2012 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45071.
5. Про приватну детективну (розшукову) діяльність: проект Закону України № 3726 від 28 грудня 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580.
6. Про детективну діяльність: проект Закону України № 5380I від 1 липня 2004 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=53801&skl=5.
7. Про приватну детективну (розшукову) діяльність: проект Закону України № 6288 від 12 квітня 2010 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=53801&skl=7.
8. Про детективну діяльність: проект Закону України № 5380 від 7 квітня 2004 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5380&skl=5.
9. Про приватну детективну діяльність: проект Закону України № 5237 від 5 квітня 2000 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=8121.
10. Пояснювальна записка до проекту Закону України № 1093 від 13 грудня 2012 р. «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45071.